

6. szám.

ISKOLAI LAP,

protestans nevelészeti közlöny.

Szeged, 1861. április 30.

Felelős szerkesztő:
Szeberényi Lajos.
(Lakása: Élésház utca, 53-dik szám.)
Főmunkatárs: **Vince Sándor.**

Megjelen:
Minden hónap 10., 20. és 30-dikán.
Előfizetési díja:
Egész évre 2 forint, félévre 1 for.

Előkészületek az olvasáshoz.

(Folytatás)

Kéthangú szók elemezése, nyelv-, torok- és ajakhang ismertetése.

Tanító. Mondjátok ki ezen szót: út! Gyermek. „Út!”
Tan. Mi az út? Gy. Azon hely, hol a szekerek járnak. T.
Igen, az szekérút, hát a hol gyalog emberek járnak? Gy. Gya-
logút! T. Mondjátok ki még egyszer ezen szót: „út” jól meg-
húzva. Gy. Ú——t! T. Midőn kimondtátok, szátokban úgy-e
a nyelv is megmozdult? Mondjátok csak még, s vegyétek
észre?! A gyermekektől mindaddig mondatik, míg nem észre-
veszik, hogy e szó kimondásánál: „út” nyelvök is megmoz-
dult. T. Ezen szóban: „út” nyelvetök is megmozdult, tehát
nem csupán egy hangból áll, hanem kettőből, mert mig nyel-
vetök nem mozdul, van egyik hang, mely csupán a száj üre-
ge által képeződik; s nyelvetök mozdulása a másik hangot
ejti ki. Mondjátok ki még: „út!” az első hangot jól meg-
húzva, s utána kissé megállapodva, akkor mozdítsátok — a
szájpadláshoz feszítve — nyelvetöket! Gy. Ú——t! T. Ho-
gyan nevezzük azon hangot, mely csupán a száj ürege által
képeződik? Gy. Szájhangnak! T. Úgy van. Azon hangot pedig,
mely a nyelv mozdulata által ejtetik ki, nevezzük nyelvhangnak.
Mi hát a nyelvhang? Gy. Azon hang, mely a nyelv mozdulata
által ejtetik ki. T. Hány hang van ezen szóban: „út”? Gy.
Kettő. T. Micsoda hang az első, mely a száj ürege által ké-
peződik? Gy. Szájhang. T. Hát a második, mely a nyelv moz-
dulata által ejtetik? Gy. Nyelvhang. T. Mondjátok utánam e
szót: „ág!” Gy. „Ág!” T. Az ág egy része a fának, melyen
a levelek, virágok és gyümölcsök teremnek. Mi az ág?
Gy. Egy része a fának. T. Mondjátok ki e szót: „ág” jól
mehúzva. Gy. Á——g! Mondjátok ki még; s vegyétek észre,
hogy midőn az „á” szájhangról a másokra ugratok át, mi

mozdúl meg jobban, a nyelv-e vagy a torok? Gy. A torok. T. Ezen szóban „ág” melyik az első hang? Gy. „Á” T. Melyik a második? Gy. — g! T. Igen, ezen „g” hang, mint-hogy a torok mozdításával ejthető ki, neveztetik torokhangnak. Mi a torokhang? Gy. A mi a torok mozdításával ejthető ki, torokhang. T. Hány hangú ez a szó: „ág” és miféle hang van benne? Gy. Kéthangú, van benne száj- és torokhang. T. Tudjátok-e mit jelent eren szó: „eb”? Jelenti azon állatot, mely éjjel vigyáz a ház körül, s ha idegen közeledik, ugatásával adja hírül; nappal őrzi a nyáját; vannak vadász-ebek, kopók, vizslák és szelindekek. Hogy nevezik más szóval az ebet? Gy. Kutyanak. T. Mondjátok ki jól meghúzva ezt, hogy: eb! Gy. E—b! T. Veszitek-e észre, hogy ennek kimondásánál sem a nyelv, sem a torok nem mozdul; hanem megmozdul a száj két széle, vagyis az ajak? Gy. Vesszük! T. Azon hang, melyet az ajkak mozdulata által ejtünk ki, nevezhető: ajakhangnak. Mi hát az ajakhang. Gy. Azon hang, melyet az ajkak által ejtünk ki. T. Ezen szóban: „eb” addig van egy hang, míg ajkunk nem mozdul, a második hangot ajkunk mozdulatával adjuk. Hány hangból áll hát ezen szó? Gy. Kettőből. T. Melyik és milyen az első? Gy. „E” szájhang. T. Melyik és milyen a második? Gy. — „b” ajakhang. T. Ismerünk mindössze négyféle hangot, első a szájhang, második a nyelvhang, harmadik a torokhang, negyedik az ajakhang. Mondjátok el ezen hangnemeket! Gy. Szájhang, nyelvhang, torokhang, ajakhang. T. Minden szó, melyből a beszéd alakul, ezen hangokból van összetéve; hogy valamely szót elemeire vagyis alkotó hangjaira könnyebben bonthassunk, ezeknek ismerete fölötté szükséges. Minthogy a tanítónak nemcsak ily kezdőkkel van dolga, kerülhetlen szükség a nagyobb s értelmesebb tanítványok körüli segédképzés, kit a meghatározott időhöz képest, a tanmenet ismétlésére, gyakorlására fölhasználhat. Fő figyelmét fordítsa mindenek fölött arra, hogy míg növendékei az előadást meg nem értették s föl nem fogták, tovább ne menjen, s az idővel ne fukarkodjék; a fokozatos haladás lassan, de biztosan történhetik.

Szájhangon (hangzón) nem kezdődő kéthangú szók.

T. Figyeljetez gyermekek! mondok egy szót, ti is mondjátok utánam: tü! Gy. Tü! T. Mi a tü? Gy. A mivel varrnak. T. Igen a tü oly műszer, melyet a varrásra használnak. Ha nyelvünket nem mozdítanók, ki lehetne-e e szót mondanunk, próbáljátok csak?! Gy. — ü! T. Ha nyelvünket nem mozdítjuk, ki nem mondhatjuk, csak egyik hangját, ezt hogy „ü”. Ezen szóban „üt” mi hangot ejtettünk, midőn nyelvünk moz-

dült? Gy. — „t“ hangot! T. Ezen „t“ hangot tegyétek elébe a most mondott „ü“nek, s készen lesz a szó. Gy. T—ü! T. Hány hangból áll ezen szó? Gy. Kettőből. T. Melyik és micsoda hang az első? Gyerm. „T“ nyelvhang. T. Melyik és micsoda hang a második? Gy. — „ü“ szájhang!

Több ily kéthangú szó elemeztessék magyarázva. Figyelemmel legyen a tanító, hogy még ide három hangúak ne csuszszanak be; példakul állnak ezen szók: tó, ló, nő, bú, vő, fű, fő, kö, só, hó, lé, cső, mű, szó, szű, stb. stb. Magában értetődik hogy minden gondolkodó tanító eltalálja, miszerint az: a, e, i, o, u, ö, ü, á, é, í, ó, ú, ő, ű, szájhangok; a: c, d, l, n, r, s, t, z, j, sz, cs, gy, ny, ly, ty, nyelvhangok; a: h, k, g, torokhangok; végre a: b, f, m, v, p, ajakhangok, s nem fogja a magyarázatban egyiket a másikkal eltéveszteni, vagy fölcserélni.

Háromhangú egytagú szók elemezése.

Midőn bármely kéthangú szót elemezni tudnak a növendékek, oly háromhangú egytagú szók szétbontása, s alkotása legcélszerűbb, melyek szájhangokon (hangzókon) kezdődnek. T. Mi a neve ezen ruhának Péter! melynek galléra nyakadból kihajlik? Gy. Ing! T. Mondjátok ki mindnyájan! Gy. Ing! T. Mi az ing? Gy. Az ing ruha. T. Figyeljétek! Ezen szóban: ing hányszor fordul nyelvünk? Gy. Egyszer. T. Igen, de a nyelv mozdulata által elvált „n“ hangon kívül, miféle hang jön még ezen szóban elő? Gy. — „g“ torokhang. T. Van-e ezen szóban „ing“ szájhang? Gy. Igen is van, az „i“. T. Hát a nyelvhang melyik benne? Gy. A „n“. T. És a torokhang? Gy. A — „g“. T. Hány hangú ezen szó? Gy. Háromhangú. T. Hányféle hang jön elő benne? Gy. Háromféle: szájhang, nyelvhang, torokhang.

Oly egytagú s háromhangú szók vétessenek föl, melyek nem szájhangon kezdődnek. T. Mondjátok ki e szót: „lúd“. Gy. Lúd! T. Mi a lúd? Gy. A lúd madár. T. Igen, a lúd házi madár; milyen madár a lúd? Gy. A lúd házi madár; T. Ezen szóban „lúd“ milyen hang legelő a „l“? Gy. Nyelvhang. T. Miért nyelvhang? Gy. Mert mikor kiejtjük nyelvünk mozdul meg. T. Miféle hang benne az: „ú“? Gy. Szájhang. T. Miért? Gy. Mert se nyelvünk, se torkunk, se ajkunk nem mozdul, midőn kimondjuk. T. Ugy van! Hát a „d“ miféle hang? Gy. Nyelvhang, mert kimondásánál nyelvünk mozdul. T. Hányhangú ez a szó? Gy. Háromhangú. T. Mondjátok ki, különkülön a hangokat! Gy. L—ú—d! T. Most mind a hármat egyszerre mondjátok, meg nem állva a hangok közt! Gy. Lúd!

Ily elemzés mellett, a növendék eszmélködésre sikeresen ébresztetik. Igen célszerű, ha a gyakorlandó szavak, különmemű hangokból alkotják. A szájhargon kezdődökre példakul állhatnak: ölyv, orv, üst, árny, áll, enyv, agg, ángy; az utóbbiakra pedig: dob, lép, nap, tyúk, fog, név, rák, pók, dög, lég, mag, nyak, por, rab, bőr, fül, kar, juh, jég, síp, som, szív, szék, szem, szép stb.

Négyhangú egytagú szók elemzése.

T. Hogy nevezik tested azon részét, János! mely ha meztláb volnál a földet érintené? Gy. Talp! T. Mi a talp? Gy. A test legalsó része. T. Mondjátok el a benne foglalt hangokat külön-külön? Gy. T—a—l—p! T. Ezen szóban miféle hang a „t“? Gy. Nyelvhang. T. Micsoda hang az: „a“? Gy. Szájhang. T. Hát a „l“? Gy. Nyelvhang. T. Végre a „p“ minő hang? Gy. Ajakhang. T. Hányféle hang jön elő ezen szóban: talp? ha a „t“ nyelv-, ha az „a“ száj-, ha a „l“ nyelv- s ha a „p“ ajakhang, Gy. Háromféle. T. Nevezzétek meg! Gy. Nyelvhang, szájhang, ajakhang. T. Hány nyelvhang van benne, s melyik az? Gy. Kettő: a „t“ és „l“. T. Hány szájhang van benne, s melyik az? Gy. Egy, az „a!“ T. Hány ajakhang van benne, s melyik az? Gy. Egy a „p!“ T. Tehát hány hangú ezen szó: „talp“ mindössze? Gy. Négyhangú. T. Miért? Gy. Mert négy hang van benne: két nyelv- egy száj- és egy ajakhang.

Itt szó szükében nem szabad lennie a tanítónak, s el nem mulasztja, az általa fölvetett, vagy fölvetetett szavak értelmét, alaposan megmagyarázni, hogy a tanítványok tökéletesen értsek is. Gyakorlati anyagok: könyv, nedv, pole, kard, pénz, rajz, bárd, nyelv, föld, kert, kürt, lomb, domb, gömb, part, György, füst, bors, sánc, sajt, bojt, szarv, nyárs, font, hold, szomj. Az eddig mondottak annyira begyakoroltassanak, hogy a növendék bárminő egytagú szót, villámgyorsan fölfogjon, tényező hangjait megnevezze; s maga a tanító által elmondott hangokat szóvá alakítani képes legyen. — Ha az előadott újmutatásokat elég világosan, oda illő példákkal érthetővé tette a tanító, akkor háromhangú kéttagú szavakkal kezdheti meg a következő előadást.

Háromhangú kéttagú szók elemzése, alaki ismeret nélkül.

T. Eddig oly szokat elemeztünk, melyeknek hangjait, egy szájnýtással, egyszerre mondhattuk ki, mint: út, tü, ing, talp; habár két, három, vagy négy hang alkotja is ezeket: mindazáltal egyszerre kimondhatók. A mely szót, egy szájnýtással — bármennyi hangból álljon is — kimondhatunk, egytagú szó. Mi hát az egytagú, Péter? Gy. A mit a száj-

nak egyszeri nyílásával kimondhatunk, akármennyi hangból álljon is, egytagú szó. T. Mondj azon egytagú szavakból, melyeket eddig tanultunk! Gy. Út, ing, talp! T. Vannak oly szók is, melyeket két szájnnyitással ejthetünk ki, s ezek a kéttagú szók. Mik a kéttagú szók? Gy. Azon szók, melyeket két szájnnyitással ejthetünk ki, kéthangú szók! (E szabályt, minden növendékkel különösen begyakoroltassa a tanító.) T. Figyeljete! Mondjátok ki utánam egyszerre e szót: apa! Gy. Apa! T. Van-e mindeniteknek apja, mi az apa? Gy. Apánk van, az apa ember! T. Ugy van, az apa ember, feje a családnak, melyet szülők, gyermekek s cselédek, azaz szolgák és szolgálók alkotnak. Hány szájnnyitással mondottátok ki e szót: apa? Gy. Kettővel! T. Ha két szájnnyitással mondottátok ki, hány tagú szó? Gy. Kéttagú szó. T. No most csak annyit mondjatok ki felőle, mennyit egy szájnnyitással kimondhattok! Gy. A—! T. Ezen szónak: apa első tagját csupán egy hang, az „a“ képezi; micsoda hang ezen első tag? Gy. Szájnnyhang! T. Mondjátok ki a második tagját! Gy. —pa! T. Ezen utótagban hány hang van? Gy. Kettő: p—a! T. Minő hang az első, minő a második? Gy. Az első ajak-, a másik szájnnyhang! T. Az egész szó „apa“ hány tagból és hány hangból áll? Gy. Az egész szó két tagból és három hangból áll! Példák: anya, óra, erő, eső, ipa, odú, árú, üllő, idő, adó, író, ölyű, ürű, ásó, üsző, dió, fiú, Leó, Ede, Ida.

Négyhangú kéttagú szók elemezése.

T. Hogy nevezik azon gyümölcsöt, mely az almafán terem? Gy. Alma. T. Mi az alma? Gy. Az alma gyümölcs! T. Hány szájnnyitással mondhatjuk? Gy. Kettővel. Hány tagú szó tehát? Gy. Kéttagú szó! T. Mondjátok az első tagját! Gy. Al— T. Nevezzétek meg külön e tagban a hangokat, miféle hangok azok? Gy. A—l— egyik szájnny-, másik nyelvhang! T. Mondjátok ki az utótagot! Gy. —ma! T. Hány hangot foglal magában ezen tag? Gy. Kettőt. T. Nevezzétek meg e hangot, s a hangnemet! Gy. —„m“, ajakhang, „a“ szájnnyhang! T. Hány tagú s hány hangú az egész szó? Gy. Két tagú és négy hangú. T. Mondjátok el a hangokat külön az egész szóban! Gy. A—l—m—a! Gyakorlandók: ruha, fűró, ifjú, répa, róka, ajtó, fedő, guba, rigó, tanú, mérő, teve, páva, hiba, kapu, boka, köpű, kéve, kapa, búza, mező, kupa, utca cipő, orsó, véső, csóka, esomó, csuka, szerű, viasz, mázsa, gölya, bátya, gyűszű, banya, kigyó, gyűrű, gyalú, tanya.

Öthangú kéttagú szók elemezése.

T. Mondjátok ki e szót: tányér! Gy. Tányér! T. Mi a tányér? Gy. A miből az asztalnál esznek. T. Igen, a tányér

asztali edény, mert belőle szoktunk enni, s legtöbbnyire asztalnál használjuk. Minő edény a tányér? Gy. Asztali edény. T. Miért? Gy. Mert leginkább az asztalnál szoktuk használni. T. Hány szájnýtással mondom ki: tá—nyér! Gy. Két szájnýtással. T. Hány tagú szó tehát? Gy. Kéttagú szó! T. Az első tagját mondjátok ki! Gy. Tá— T. Micsoda hang ebben a „t“? Gy. Nyelvhang. T. Hát az „a“ miféle hang? Gy. Szájhang. T. Mondjátok ki az utótagot, elkülönítve a hangokat! Gy. —ny—é—r! T. Hány hang van ezen tagban? Gy. Három. T. Micsoda hang az „ny“! Gy. Nyelvhang. T. Hát az „é“? Gy. Szájhang. T. Hát a „r“? Gy. Nyelvhang. T. Hány hang van az előtagban? Gy. Kettő. T. Hát az utótagban? Gy. Három. T. Az egész szó, hány tagú, és hány hangú? Gy. Az egész szó kéttagú, és öt hangú. Példák: állat, balta, ezüst, oldal, téglá, ütlek, bogár, féreg, fürdő, sarló, borjú, dongó, bunda, majom, madár, málna, torma, veréb, virág, verem, pompa, lámpa, párna, himlő, harag, pohár, kendő, bunkó, munka, patkó, fazék, gazda, cinke, borsó, seprő, harsa, szamár, mozsár, bagoly, potyka, ösvény, alkony, magyar, Árpád, Péter, Eszter.

Hathangú kéttagú szók elemzése.

T. Mi az, a mit meghúznak, midőn templomba mennek, és temetnek? vagy, mi az, a mit félrevernek, midőn tűz üt ki valamely városban, vagy faluban? Gy. Harang. T. Hol szokott lenni a harang? Gy. A toronyban. T. Mire használják a harangot? Gy. Harangozásra. T. Jelt adni vele azon időben, mikor templomba, vagy temetésre kell mennünk, és midőn tűzveszély van. Hány tagú szó ez: harang? Gy. Két tagú. T. Melyik az első tagja? Gy. Ha— T. Hány hangot foglal ezen tag magába? Gy. Két hangot. T. Micsoda hang a „h“? Gy. Torokhang. T. Ez tulajdonképen nem is hang, hanem csak lehelet, mely a torokban képződik. Hát az „a“? Gy. Szájhang. T. Melyik az utótagja? Gy. —rang! Hány hang van ezen utótagban? Gy. Négy hang. T. Nevezzétek meg a hangokat különkülön! Gy. A „r“ nyelvhang, az „a“ szájhang, a „n“ nyelvhang, a „g“ torokhang. T. Hány tagból és hány hangból van összetéve, ezen egész szó: harang? Gy. Ezen szó: „harang“ két tagból és hat hangból van összetéve! Gyakorló példákül: tejfel, tallér, bodnár, tenger, forint, börtön, nadrág, mellény, kantár, melltü, molnár, vendég, villám, paplan, polgár, katlan, körtve, gerezd, barack, páncél, kotlós, méhkas, hársfa, farkas, kilincs, korcsma, tölcser, kertész, helység, tyükszem, kérdés, göröngy, patkány, Ferenc, István.

(Folyt. köv.)

TÁRCA.

Belföldi tanügyi szemle.

— Szemlak. Ha már az is fájdalmas, midőn a növelés javításának valamely eszközét nélkülözni kénytelenítettünk, annál rosszabbul esik, ha a már meglevő megszüntettedik. Így jártunk nálunk is. Iskolakertünket ugyanis, hol mi tanítók már öt év óta fáradoztunk, sőt némi sükert is mutathattunk, a város előjárói elpusztították. (!) Sajnáljuk az ott eképi hiába eltöltött drága időt. — cs—

— Szarvason e hónap elején egyházmegyei tanácskozmány tartatott az ott létesítendő tanítói képezde ügyében. Reméljük legközelebb az egész tervet közölhetni. Most előre csak annyit, hogy a képezdebe az ifjak a 6. osztályból lépnek, némely tanokat a 7. és 8. osztálybeli tanulókkal együtt hallgatnak; a 12 gymnasiumi tanár közül az egyik képezdei igazgató lesz.

— Brassó vidékén a néptanítók, hogy a népben a szív húrjait megillessék, mult ősszel dalárdát alakítottak. Mi ott, hol egy helyen vagy egymáshoz közel több tanító van, követésre méltó példa.

— Orosházán f. hó 24—26-dikán tartattak a tavaszi vizsgálatok. A tanulók létszáma következő volt:

Reáliskolában	125,	kimaradt 45,	jelen 80
2-ik elemi fiúiskolában	212,	„ 79,	„ 133
1-ső elemi fiúiskolában	415,	„ 119,	„ 296
Fölvégi lányiskolában	389,	„ 123,	„ 266
Alvégi lányiskolában	220,	„ 69,	„ 151
	1361	435	926

A leány gyülekezetekben pedig:

Szabad sz. Torna	103,	11,	92
Szénás	81,	29,	52
	184,	49,	144.

És így az összes szám 1545; ha tehát az egyház lélekszáma 13,000: $8\frac{1}{2}$ lélekre esik egy tanuló.

Külföldi tanügyi szemle.

— Badenből írják, hogy némely, kivált ifjabb lelkészek vonakodnak az iskola fölötti felügyeletet elvállalni. Ez esetben az állam kénytelen felügyeletről gondoskodni.

— **Poroszország.** Az oktatásügyi bizottmányban egy 24 évi szolgálatidő után nyugalmazott tanító kérvénye olvastatott, mely szerint 100 tallérnyi volt fizetésének egy harmadát $33\frac{1}{3}$ tallért kap nyugdíjúl a 65 éves aggastyán; szállásért fizet 12 tallért, marad tehát maga, neje és részben még növeletlen gyermekei számára $21\frac{1}{3}$ tallér.

Böngészet.

(Indus-fogalom a tudomány s növelésről.)

— Egy képezett gyermek nagyobb áldás, mint száz elhanyagolt s tudatlan, mert egyetlen egy hold elébb elüzi a sötétséget, mint a csillagoknak egész serege. Rosz akaratú anya és apa az, kinek gyermekei nem taníthatnak. Mert az ember ismeretek nélkül hírnevetlen; legyen bár ifju, szép, s fényes származású, olyan, mint az illat nélküli virág. Mint a keleti hegyeken a napfényben csillagó tárgy: úgy tündöklök egy alacsony származású, de képzett ember. — Az ifjuság kerülje a rosz társaságokat, mert ő ezáltal megvesztegetetik, mikint az édes víz, az Oceánnal való egyesülés által ihatatlanná lesz. A műveltség elébbvaló a szépségnél és elásott kincseknél. Az, az úton idegen tájakon keresztül, kísér és kimeríthetlen erőt kölesönöz. Az forrása a diesnek, győzelemnek s anyagi jóllétet nyújt. Az ember műveltség nélkül, hasonló a mező vadaihoz.

Üzenetek.

Szútor. S. S. Az előbbi küldeményt nem kaptuk. Újabb elküldetését kérjük, hogy a kívánatnak eleget tehessünk.

Losonc. Sz. A. E számban már nem lehetett. Legközelebb. A füzeteket alkalmilag kézbesítjük.

Agárd. Köszönet! A másik ügynek szívesen utána járunk; az eredményről magánlevélben.

T. Komlós. G. D. A megrendülésre nem emlékezünk; másképp elküldtük volna, mint másoknak. Régen lehetett az. A tudósítást eddig is nehezen vártuk.

Osterlamm Károlnál megjelent:

- 1) **Gyámintézeti ének** Székács Józseftől. Ára 3 kr.
- 2) A magy. ev. egyh. gazdag szegénysége. Gyámintézeti beszéd Geduly Lajostól. Ára 30 kr.

Nyomatott Szegeden, Burger Zsigmondnál.